



وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته‌عرفان اسلامی

مقایسه نسبت عرفان و زیست اخلاقی

در اندیشه امام خمینی (س) و علامه طباطبایی (ره)

استاد راهنما:

دکتر بیوک علیزاده

استاد مشاور:

دکتر سید محمود یوسف ثانی

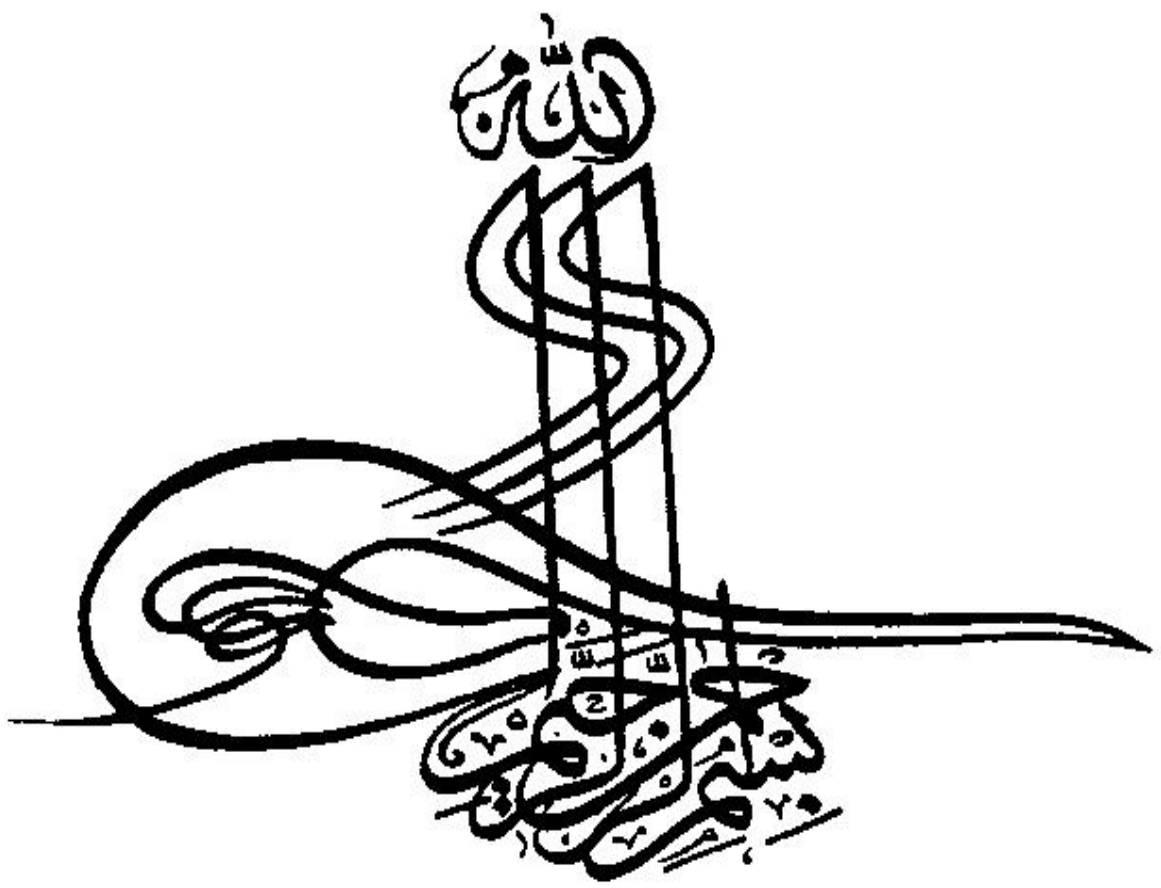
پژوهشگر:

امیر ستاری سرای

۱۳۹۲

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می‌باشد

چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده، با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد



تقدیم به:

تمام آنهایی که خداوند عیسیٰ را در وجودم

دید:

پدرم، مادرم، برادرانم، خواهرانم و...

تقدیر و تشکر

شکر و سپاس خداوندی را که مرا بر فطرت خویش آفرید و از انواع نعمت‌ها بهره مند ساخت ، اسلام پاک را که دین خاتم پیامبران است به من ارزانی داشت و مرا از جرعه نوشان غدیر ولایت قرار داد. پس از حمد و ثنای خداوند منان لازم است صادقانه از همه کسانی که به نحوی در رشد و تعالی حقیر تا این مرحله سهمی داشته‌اند تشکر و قدردانی نمایم.

از معلمان و مربیان و اساتیدی که در مقاطع و مراحل مختلف تحصیلی از محضرشان کسب فیض کردم و از محضرشان بسیار بهره جسته‌ام صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنم.

تشکر و قدردانی ویژه دارم از همه کسانی که مرا در به انجام رساندن پایان‌نامه حاضر یاری کردند به‌ویژه استاد راهنمای محترم جناب آقای دکتر بیوک علیزاده که هم‌چون دوست و برادری دلسوز مشوق و راهنمای من در این پایان‌نامه بودند و از هیچ کوششی در حق بنده دریغ نوزیدند و هم‌چنین استاد محترم مشاور، جناب آقای دکتر سید محمود یوسف ثانی که همواره پیگیر مسائل پایان‌نامه اینجانب بودند و برای بهتر شدن پایان‌نامه از هیچ کوششی دریغ نکردند.



با سمة تعالی

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و با درود و سلام به روان پاک حضرت امام خمینی (س) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

آقای امیر ستاری سرای دانشجوی رشته عرفان اسلامی

تحت عنوان: «مقایسه رابطه عرفان و زیست اخلاقی در اندیشه امام خمینی (س) و علامه طباطبائی (ره)»
 در تاریخ ۱۳۹۲/۱۰/۲۵ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (س) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه امتیاز: ۱۸.۵۰
 قبول مشروط با درجه: (با اصلاح) امتیاز:
 مردود

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه ها به شرح زیر مشخص میگردد:

الف) قابل قبول از	ب) مردود
۱- قبول با درجه عالی	کمتر از ۱۴
۲- قبول با درجه خوب	۱۸-۱۸/۹۹
۳- قبول با درجه خوب	۱۹-۲۰
۴- قابل قبول	۱۶-۱۷/۹۹
۵- قابل قبول	۱۴-۱۵/۹۹

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر بیوک علیزاده		
۲- استاد مشاور:	جناب آقای دکتر سید محمود یوسف ثانی		
۳- استاد ناظر:	جناب آقای دکتر حسن مهدی پور میری		
۴- استاد ناظر:	جناب آقای دکتر علی اکبر عبدل آبادی		

تهران: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، کوچه شهدای ژاندارمری، تلفن: ۳ - ۶۹۵۵۷۳۱ - ۶۴۹۹۱۹۰ - ۶۴۸۱۰۳۰
 آدرس پست الکترونیک: info@ri-khomeini-org کد پستی: ۱۳۱۴۷۴۱۱۸۹
 آدرس سایت اینترنتی: www.ri.khomeini.org

چکیده

پژوهشکده امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: عرفان اسلامی
عنوان پایان نامه: مقایسه رابطه عرفان و زیست اخلاقی در اندیشه امام خمینی (س) و علامه طباطبایی (ره)
نام و نام خانوادگی دانشجو: امیر ستاری سرای
استاد راهنما: دکتر بیوک علیزاده
استاد مشاور: دکتر محمود یوسف ثانی
تاریخ شروع پایان نامه: آبانماه ۱۳۹۱
تاریخ اتمام پایان نامه: شهریور ماه ۱۳۹۲

چکیده

تهذیب نفس یا پاکی جان از زشتی های اخلاقی و آراستن آن به فضایل و اوصاف نیک و سر بعثت نبی اکرم (ص)، راه گشای تعالی انسان به سوی حق و مقدمه ی بازیافت آدمی به مقام قرب الهی است، بدین جهت آن حضرت فرمودند: «انی بعثت لاتمم مکارم الاخلاق»

نقش اخلاق در تکون معرفت و رسیدن به لقای پروردگار و دریافت حقیقت، آنگونه که عارفان بدان معتقدند، همواره مورد توجه صوفیه و عرفا و حتی فیلسوفان اسلامی بوده است.

امام خمینی (س) و علامه طباطبایی (ره) نیز چنین نگرشی نسبت به معرفت الله و عرفان دارند و تحقق چنین معرفتی را و رسیدن به مقامات الهی عارفانه را مسبوق به تهذیب و استکمال نفس می دانند و راه ورود به عرفان را اخلاقی زیستن و به طور خاص تخلق به اخلاق الله می دانند.

امام خمینی (س) و علامه طباطبایی (ره) موانع رسیدن به معرفت الهی و حقیقت وجود را همان موانع تهذیب اخلاق و حکمت می دانند.

بدین ترتیب رسیدن به لقای پروردگار و رسیدن به معرفت حضرت حق جل جلاله ، در گرو تهذیب اخلاق و تزکیه نفس و وارستگی از رذایل و آراستگی به فضایل و التزام و پیروی از شریعت خواهد بود.

واژگان کلیدی: اخلاق ، زیست اخلاقی، اخلاق عرفانی، اخلاق فضیلت گرا، امام خمینی (س)، علامه طباطبایی (ره)

Abstract

Institute of Imam Khomeini and the Islamic Revolution

Degree: Master of Arts

Field of Study : Islamic Mysticism

Thesis: The study of relationship between Mysticism and moral life in thought of Imam Khomeini and Allamah Tabatabaei.

Name of student: Amir Sattari Sarai

Supervisor: dr. Biuk Alizade

Advisor: dr. Mahmoud Yosef Sani

Starting date of thesis: Aban 1391

Dissertation Completion Date: Shahrivar 1392

Abstract:

Self-purification or purity of the moral ugliness of the heart and its adornment with virtues and good qualities, and purpose of mission of the Prophet (pbuh), as guidance of human transcendence toward the Truth and as introduction of Return to Divine station of proximity. Thus the Prophet said: "I had been sent to complete Excellences of disposition."

The role of morality in shaping knowledge and getting to meet the Lord and the Truth, as the mystics say that, regarded by Sufis and mystics and Muslim philosophers.

Imam Khomeini and Allameh Tabatabaei (RA) have a similar view to the knowledge of God, and mysticism and they preceded edification and self-perfection to the realization of such knowledge and achieving to mystical positions and their way into the mysticism, is moral life and, in particular, clinging to God's morality.

Imam Khomeini and Allameh Tabatabaei considered obstacles of Divine Knowledge achieving, and Reality of Being and obstacles of edification and hikmat, the same.

Thus, getting to meet and getting to know the Lord, depends on edification and purification of self and quieting from ugliness and adornment with virtues and commitment to and following the Shariah.

Key words: Morality, Moral life, Mystical Morality, Virtue ethics-oriented, Imam Khomeini, Allama Tabatabaei.

المخلص

معهد الإمام الخميني والثورة الإسلامية

الدرجة العلمية: الماجستير

مجال الدراسة: العرفان الاسلامي

أطروحة: العلاقة بين العرفان و الحياة الاخلاقى فى تفكر الامام خمينى و العلامة الطباطبايى

اسم الطالب: امير ستارى سراى

المشرف: الدكتور بيوك عليزاده

مستشار: الدكتور محمود يوسف ثانى

تاريخ أطروحة البداية : أبان ١٣٩١

أطروحة تاريخ الانتهاء: شهر يور ١٣٩٢

المخلص

تنقيه النفس من الشرور الاخلاقية و استمالاته بفضائل و صفات الحسنه و سبب البعثه نبى الاكرم(ص)، مفتاح تسامى الانسان الى الحق و مساهمه عودته الى القرب من الله، لهذا يقول الرسول(ص): انى بعثت لاتمم مكارم الاخلاق دوره الاخلاق فى تكون المعرفه والحصول على القرب من الله و الحقيقه- كما العرفاء يعتقدون- هو فى مذكرة العرفاء والصوفيه دائما ولاسيما الفلاسفة الاسلاميه.

الامام خمينى و العلامة الطباطبايى لديهما هذا الموقف ايضا حول معرفه الله و العرفان، و يعتقدان ان هذه المعرفه لا تحقق و نحن لا نصل الى المقامات الالهيه العرفانيه الا بالتنقيه النفس و استكمال النفس الانسانيه و طريق الادخال الى العرفان هو الحيات الاخلاقية و خاصه تخلق باخلاق الله.

الامام خمينى و العلامة الطباطبايى يعتقدان ان الحواجز فى وصول الى المعرفه الله، هى الحواجز نفسها فى وصول الى التنقيه الاخلاق و الحكمة.

وبالتالى فإن لقاء الرب و الوصول الى المعرفه الحق، انما يحصل بالتنقيه الاخلاق و النفس والازالته من الرذائل و الاستمالاته بفضائل و التابعه على الشريعه.

الكلمات الرئيسى: الاخلاق، حياه الاخلاقى، الاخلاق العرفانى، عمل الاخلاقى، الاخلاق الفضيله.

فهرست مطالب

ب	چکیده
۱	مقدمه
۳	کلیات: ۱- ایضاح مفاهیم، ۲- پیشینه پژوهش
۴	۱- ایضاح مفاهیم:
۴	تعریف اخلاق:
۴	اخلاق عرفانی:
۴	فعل اخلاقی:
۵	زیست اخلاقی
۵	اخلاق فضیلت گرا:
۵	۲- پیشینه پژوهش

فصل اول: رابطه‌ی عرفان و اخلاق

۸	مقدمه:
۹	۱-۱-۱ تعریف اصطلاحات حوزه‌ی اخلاق در نظر اندیشمندان
۹	۱-۱-۱-۱ اخلاق
۱۰	۲-۱-۱ فعل اخلاقی
۱۲	۳-۱-۱ اخلاق فضیلت گرا:
۱۲	۱-۳-۱-۱ فضیلت
۱۳	۲-۳-۱-۱ اخلاق فضیلت
۱۵	۳-۳-۱-۱ اخلاق فضیلت محور در میان عارفان
۱۵	۲-۱ اخلاق فلسفی

۱۷	۱-۲-۱ آرای سه تن از فیلسوفان عارف مسلک در باب اخلاق
۱۷	۱-۲-۱-۱ ملاحظه‌ها
۱۸	۱-۲-۱-۲ خواجه نصیرالدین طوسی
۲۰	۱-۲-۱-۳ ابن سینا:
۲۱	۳-۱ اخلاق عرفانی
۲۵	۱-۳-۱ جلوه‌های اخلاق عرفانی در اسلام
۲۹	۱-۳-۲ جایگاه اخلاق در اندیشه عرفا و متصوفه
۳۱	۱-۳-۳ هدف اخلاق از دیدگاه صوفیه و عرفا
۳۲	۱-۳-۴ هدف مکتب اخلاق عرفانی
۳۲	۱-۳-۵ مبانی معرفت شناختی و انسان شناختی مکتب اخلاقی عرفا
۳۳	۱-۳-۶ تحرک و پویا بودن اخلاق عرفانی
۳۳	۱-۷ نسبت سنجی عرفان و اخلاق از بعد روانشناختی
۳۵	۱-۸ اخلاق ایمانی
۳۵	۱-۹ شریعت، طریقت، حقیقت:
۳۸	۱-۱۰ سیروسلوک عرفانی
۳۸	۱-۱۱ آرای دو مورد از عرفا در باب اخلاق
۳۸	۱-۱۱-۱ سنایی:
۳۹	۱-۱۱-۲ مولوی:

فصل دوم: رابطه‌ی عرفان و اخلاق در اندیشه علامه طباطبایی^(ره) ۴۰

۴۱	مقدمه
۴۱	۱-۲ اخلاق از نظر علامه طباطبایی ^(ره)
۴۲	۲-۲ حکمت عملی و حکمت نظری:
۴۳	۲-۳ انواع رهیافتهای اخلاق شناسی علامه طباطبایی ^(ره)

- ۴-۲ آثار علامه طباطبایی^(ره) از منظر اخلاق: ۴۵
- ۲-۵ رابطه ی فطرت و اخلاق ۴۵
- ۲-۵-۱ فطرت در اندیشه علامه طباطبایی^(ره) ۴۵
- ۲-۵-۲ ارتباط فطرت و توحید از دیدگاه علامه طباطبایی^(ره): ۴۶
- ۲-۵-۳ ارتباط ایمان و اخلاق؛ ایمان پشتوانه اخلاق فاضله: ۴۷
- ۲-۶ فضایل و رذایل در اندیشه علامه طباطبایی^(ره) ۴۸
- ۲-۶-۱ فضیلت ۴۸
- ۲-۷ ادراکات نظری و ادراکات اعتباری: ۵۰
- ۲-۷-۱ حسن و قبح افعال: ۵۰
- ۲-۷-۲ نفس الامر ۵۱
- ۲-۷-۳ ملاک حسن و قبح اخلاقی در اندیشه علامه طباطبایی^(ره) ۵۲
- ۲-۸ عرفان در اندیشه علامه طباطبایی^(ره) ۵۳
- ۲-۸-۱ راههای کشف حقیقت: ۵۴
- ۲-۸-۲ واقعیت حیات معنوی و رسیدن به مقامات: ۵۵
- ۲-۸-۳ زمینه های ظهور عرفان در اسلام ۵۶
- ۲-۸-۴ انواع سالکین از منظر علامه طباطبایی^(ره): ۵۶
- ۲-۸-۵ ویژگیهای عارفان در نگاه علامه طباطبایی^(ره) ۵۷
- ۲-۹ سه مکتب اخلاقی؛ اخلاق یونانی، اخلاق دینی عام، اخلاق قرآنی ۵۸
- ۲-۹-۱ اخلاق یونانی، اخلاق فلسفی یا اخلاق فضیلت مدار دنیوی ۵۸
- ۲-۹-۲ اخلاق دینی عام ۵۹
- ۲-۹-۳ اخلاق قرآنی یا اخلاق عرفانی قرآن ۵۹
- ج- روش مکتب اخلاقی قرآن، عمل بر اساس توحید: ۶۰
- ۲-۱۰ راههای تزکیه اخلاق با توجه به انواع مکاتب؛ ۶۱

فصل سوم: رابطه‌ی عرفان و اخلاق در اندیشه امام خمینی (س)	۶۶
مقدمه	۶۷
۱-۳ تعریف اخلاق نزد امام (س):	۶۸
۲-۳ حکمت نظری و حکمت عملی	۶۹
۳-۳ آثار امام (س) از منظر عرفان و اخلاق:	۷۰
۴-۳ رهیافتهای اخلاق شناسی امام (س)	۷۲
۱-۴-۳ هستی شناسی اخلاق	۷۲
۶-۳ فضایل و رذایل در اندیشه امام (س)	۷۶
۶-۳-۱ فضیلت	۷۶
۲-۶-۳ فضایل و رذایل اخلاقی	۷۶
۳-۶-۳ ملاکهای فعل اخلاقی از دیدگاه امام خمینی (س)	۷۸
۷-۳ اخلاق عرفانی امام (س)	۷۹
۱-۷-۳ ویژگیهای اخلاق عرفانی:	۷۹
۲-۷-۳ مبانی اخلاق عرفانی در اندیشه امام (س)	۸۲
۳-۷-۳ روشهای تهذیب اخلاق نزد امام (س)	۸۳
۱-۳-۷-۳ تفکر	۸۳
۲-۳-۷-۳ عزم و قصد	۸۳
۳-۳-۷-۳ محاسبه مراقبه و مشارطه	۸۴
۴-۳-۷-۳ تذکر دائمی و پیوسته	۸۴

فصل چهارم: مقایسه رابطه‌ی عرفان و زیست اخلاقی در اندیشه

امام خمینی (س) و علامه طباطبایی (ره)	۸۶
مقدمه	۸۷

۸۷	۱-۴ وجوه اشتراک
۹۳	۲-۴ وجوه افتراق
۹۴	نتیجه گیری
۹۵	فهرست منابع

مقدمه

اهمیت علم اخلاق و مکارم اخلاق در میان علوم بر کسی پوشیده نیست، چه رفای روح و سعادت دنیوی و اخروی در گرو این علم است. در اهمیت مکارم اخلاق همین بس که رسول اکرم (ص) هدف و سر رسالت خویش تکمیل مکارم اخلاق بشر بیان فرمود: «انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق» (نیشابوری، ۱۳۴۱، ۸). پیامبر اکرم (ص) همچنین اخلاق را کلید بهشت نامیدند: «لا یدخل الجنة الا حسن الاخلاق» (غزالی، ۱۹۵۶، ج ۲، ۳۵۹) و مکارم اخلاق را گنج ارزاق توصیف کرد: «فی کرم الاخلاق کنوز الارزاق» (نیشابوری، ۱۳۴۱، ۷)

بدون تردید یکی از منابع و گنجینه های اخلاق در اسلام، متون عرفانی است، و حتی برخی ادعا نموده اند که هدف اصلی از بوجود آمدن عرفان و تصوف اصیل اسلامی، به خاطر اهداف اخلاقی بوده است، و هدف از پیدایش و بوجود آمدن آموزه های عرفانی، ارائه ی شیوه کارآمدتری برای تربیت اخلاقی بوده است. چنانکه ما بوضوح در آثار عرفانی، نکات اخلاقی را که به همراه نوعی از معنویت ابراز شده اند، مشاهده می کنیم، و می بینیم که عارفان همواره می کوشیدند که سالکان طریق را با فضایل اخلاقی به سیروسلوک وادارند. با وجود اینکه هدف اصلی عارفان، مکارم اخلاقی و تخلق به اخلاق الله بوده، باز عرفا در آراء و آثارشان بطور مستقل بخشهایی را به بحث و تشریح اخلاق، فضایل اخلاقی، مبانی تربیت اخلاقی و مواردی ازین قبیل که بر اخلاقی زیستن تاکید دارد، آورده اند، و رهیافتها و راهکارهایی عارفانه برای داشتن زی عرفانی - اخلاقی ارائه کرده اند.

برخی از عارفان، اخلاق و تصوف را در یک معنا و مترادف هم دانسته اند و کتابهایی با این عنوان نوشته اند، از جمله می توان به کتاب «گزیده در اخلاق» از خواجه زاهد «ابونصر طاهرین محمد خانقاهی» اشاره نمود. وی در این کتاب سعی برآن داشته تا نوعی تلفیق بین اخلاق و تصوف برقرار کند و به عبارتی اخلاق صوفیانه را اظهار نماید.

عبدالرزاق کاشانی تصوف را تخلق به اخلاق الهی تعریف کرده است (کاشانی، ۱۳۷۰، ۱۵۶) امام خمینی (س) نیز که از عارفان برجسته معاصر به شمار می رود، عرفان اصیل اسلامی را چیزی جز اخلاق نمی داند. ایشان در کتب مصباح الهدایه خود عرفان و تصوف اصیل را از هرگونه دسته بندی که باعث شود از آموزه های اسلام فاصله بگیرد، بدور دانسته و معتقد است که عارف برای قدم نهادن در راه سیروسلوک و سفر به سوی الی الله نخست باید خود را از تمامی رذایلی که مانع و حجابی برای رسیدن به حق تعالی می شوند، خود را پیراسته و به فضایل اخلاقی آراسته گردد، یعنی عارف باید ابتدا به اخلاق بپردازد. (ر.ک: خمینی، روح الله، ۱۳۷۶)

علامه طباطبایی (ره) نیز پس از دسته بندی اخلاق به اخلاق یونانی، اخلاق دینی عام و اخلاق قرآنی، می گوید که همه اینها با توجه به انواع مختلف مردم ایجاد شده اند، اما ایشان والاترین مرتبه ی اخلاق را همان مکتب اخلاقی قرآن می داند، وی اخلاق قرآنی را همان اخلاق عارفانه و عاشقانه می داند و می گوید هدف انسان در این مکتب نه به جهت کسب فضیلت در جامعه و نه پاداش اخروی، بلکه فقط و فقط به خاطر حب و عشقی که به معبودشان دارند است. بنابراین علامه نیز سلوک عارفانه به سمت محبوب را تخلق به اخلاق قرآنی که همان اخلاق الله است می داند.

کلیات

۱- ایضاح مفاهیم

۲- پیشینه پژوهش

۱- ایضاح مفاهیم:

تعریف اخلاق:

منظور از اخلاق در این بحث، اخلاق در مفهوم فلسفی آن نیست، به عبارت دیگر ما در این بحث با علم اخلاق یا فلسفه اخلاق و یا حتی با فرا اخلاق سروکار نداریم - هر چند تعاریفی در این بابها نیز ارائه خواهد شد - ، بلکه هدف از اخلاق، معنای فی نفسه و محض آن است که عبارت است از مجموعه خلقیات و رفتار و کردار آدمی در ارتباط با خدا، خود و دیگران. این معنا از اخلاق معادل واژه ی Morality است نه Ethics ، بطورکلی می توان گفت که معنای مراد از اخلاق در اینجا مطلق اخلاقیات، مجموعه عادات، سلوک ها، ملکات نفسانی و... می باشد.

اخلاق عرفانی:

مراد ما از اخلاق عرفانی، نوعی اخلاق هنجاری است. اخلاق عرفانی در اینجا عبارت است از مجموعه دستورالعمل هایی که اگر اجرا شوند، سبب تحولات روحی و معنوی ای می شوند که شخص را مستعد ادراکات و علوم و دانش هایی می کنند که از دسترس انسان فاقد آن تحولات روحانی به دور است. بعضی آدمی را صاحب بصیرت و شهودی می کنند که بواسطه آن می تواند به هر ورای طبیعت یا عمق طبیعت و جهان محسوسات راه یابد و چیزهایی ببیند که دیگران نمی توانند ببینند. از اخلاق عرفانی می توان به اخلاق روحانی یا اخلاق معنوی نیز تعبیر کرد. سهروردی ویژگی بارز چنین اخلاقی را خود را ندیدن می داند، بدین معنا که عارف در ارتباط با خدا، جانب امور الهی را گرفته، بر خود سخت می گیرد؛ در امور فردی بین ابعاد مختلفی که در وجودش است (جسم، نفس، روح) جانب روح را می گیرد. در ارتباط با دیگران، مانند دوست، همسایه، به نفع دیگران کنار می آید. (سهروردی ، ۱۷۲، ۱۳۶۴)

در مجموع می توان گفت اخلاق عرفانی، اخلاقی است که توسط عارفان و صوفیان گسترش یافته است، اساس این نوع اخلاق بر پایه سیر و سلوک و کشف و شهود است.

فعل اخلاقی:

منظور ما از فعل اخلاقی در موضوع مورد بحث، همان تعریفی است که افلاطون از آن ارائه داده است. بر اساس این تعریف، فعل یا عمل اخلاقی به فعلی می گوئیم که دارای بار ارزشی باشد و بنابر بار ارزشی که دارد مورد ستایش و نکوهش قرار می گیرد. از نظر افلاطون، معیاری که بتوان با آن

اخلاقی بودن فعل را مشخص کنیم خیر است، و منظور تو همان زیبایی معقول است نه زیبایی محسوس.

علامه^(ه) نیز نظری نزدیک به نظر افلاطون دارد، آگاهی به خیر بودن فعل را که منشأ حسن فاعلی و حسن فعلی است، دارای نقش اساسی در تحقق فعل اخلاقی می‌داند.

زیست اخلاقی زیست اخلاقی به بیان ساده عبارت است از اخلاقی زندگی کردن، کسی را که در زندگی خود پایبند به اصول اخلاقی باشد می‌گوییم زیست اخلاقی دارد.

اخلاقی زیستن در عرفان عبارت است از سیرو سلوک‌های عارفانه که در جهت نیل به حق تعالی انجام می‌پذیرد. به عبارت دیگر مجموعه آداب و اعمالی که سالک برای رسیدن به هدف نهایی خود یعنی بقاء بالله به کار می‌بندد، زیست اخلاقی سالک را تشکیل می‌دهند. زندگی اخلاقی داشتن در عرفان برای عرفا هدف نیست بلکه وسیله‌ای است برای رسیدن به محبوب خویشتن.

اخلاق فضیلت‌گرا:

آنچه از اخلاق هنجاری در این جا مد نظر است عبارت است از مؤلفه‌هایی که عرفان فضیلت محسوب می‌شوند. مؤلفه‌ای همچون کف نفس پیشه کردن که در اخلاق عارفان از جمله‌ی فضیلت هاست، در حوزه اخلاق فضیلت‌گرا قرار می‌گیرد.

۲- پیشینه پژوهش

در زمینه اخلاق در کتابهای عرفانی پژوهش‌های بسیاری انجام پذیرفته است، مثلاً پژوهشی با عنوان اخلاق در مصباح الهدایه عزالدین محمود کاشانی توسط افراسیاب پور انجام شده است که در آن به رویکرد عارفان نسبت به اخلاق و بیان انواع اخلاق حسنه پرداخته شده است. کتابی تحت عنوان «اخلاق عارفان» نوشته مهین پناهی، به جمع‌آوری و تفصیل آرای اخلاقی عارفان پرداخته است.

در باب اخلاق پژوهی علامه طباطبایی^(ه) نیز پژوهشهای فراوانی انجام یافته است، برای مثال، عبدالکریم سروش در کتاب «تفرج صنع» به بحث و بررسی در باب آرای علامه طباطبایی^(ه) در اخلاق پرداخته است.

از جمله پژوهشهای دیگری که در حوزه‌ی اخلاق شناسی علامه طباطبایی^(ه) انجام شده اند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. رابطه‌ی دین و اخلاق از نظر علامه طباطبایی، مسعود امید، ۱۳۷۳، پایان نامه کارشناسی ارشد.

در این پژوهش امید در پی تدوین محورهای ارتباط دین و اخلاق از نظر علامه بوده است. به زعم وی از جنبه‌ی معرفت‌شناسی می‌توان ارتباط دین و اخلاق را در دو حیطه مورد نظر قرار داد. حیطه‌ی اول از نظر مفاهیم حسن و قبح و گزاره‌های حاوی این مفاهیم که از نظر علامه حسن و قبح اخلاقی و دینی ناظر به حقایق واحدی است. یعنی ناظر به رابطه‌ی علی بین فعل و اثر آن می‌باشد. در حیطه‌ی دوم از جنبه‌ی معرفت‌شناختی در خصوص رابطه‌ی تولیدی بین قضایای حقیقی و قضایای اعتباری اخلاق است که از نظر علامه این رابطه وجود ندارد. از نظر روانشناسی، حس اخلاقی منشعب از حس پرستش است که با دین رابطه‌ی مشترکی دارد. به زعم نویسنده علامه منشأ اخلاق را حس پرستش می‌داند که این حس فطری و طبیعی است.

۲. مقایسه دیدگاه‌های تربیتی امام خمینی^(س) و علامه طباطبایی^(ره)، منوچهر نعلبندی، ۱۳۷۶، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

در این پایان‌نامه نظریه‌های فلسفی این دو شخصیت از نظر خداشناسی، انسان‌شناسی و جهان‌شناسی مورد مقایسه قرار گرفته است، سپس نظریه‌های تربیتی آنان در زمینه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

۳. تبیین دیدگاه ارزش‌شناسی علامه و دلالت آن برای تربیت اخلاقی، اصغر بوستانی، ۱۳۸۰، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

بوستانی بر اساس اندیشه‌های علامه، تربیت اخلاقی را اینگونه تعریف کرده‌اند: «شناخت صفات خدای تعالی و تلاش برای کسب فضیلت‌های اخلاقی و دوری از رذیلت‌های اخلاقی جهت رسیدن به اهداف الهی.» و هدف تربیت اخلاقی را چنین برشمرده‌اند:

۱- تقوا ۲- حیات طیبه ۳- سعادت ۴- رضوان ۵- ابتغاء فی وجه الله.

در باب عرفان و اخلاق در اندیشه امام خمینی^(س) نیز دهها کنگره و سمینار و پژوهش انجام یافته است.

از جمله پژوهشهایی که قبلاً در حوزه امام خمینی^(س) انجام شده‌اند عبارتند از:

۱. مکتب و روش اخلاقی امام خمینی^(س)، نویسنده: دکتر محمد رضا بندرچی، (مقاله، ارائه شده در کنگره اندیشه‌های اخلاقی عرفانی امام خمینی^(س))

این پژوهش دارای دو فصل می‌باشد، نگارنده در فصل اول به اهمیت و جایگاه اساسی اخلاق از منظر امام^(س) می‌پردازد و به ویژگیهای مکتب اخلاقی امام اشاره دارد. وی از جمله این ویژگیها به جامعیت و همه‌سونگری، ساده‌گویی و بی‌تکلفی، یاس‌زدایی و امیدبخشی، واقع‌بینی و اغراق‌گریزی، توجه به اصول اخلاقی و نه به فروع و محوریت اخلاق در اندیشه و... اشاره دارد.